

ISSN 1300-9672

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

Review of the Faculty of Divinity
University of Süleyman Demirel

Hakemli Dergi

CUMHURİYETİMİZİN 77. YILINA
ARMAĞAN

Yıl : 2000

Sayı : 7

DERGİNİN SAHİBİ

Prof. Dr. İsmail YAKIT (Dekan)

FAKÜLTE YAYIN KURULU

Prof. Dr. İsmail YAKIT
Prof. Dr. Ekrem SARIKÇIOĞLU
Prof. Dr. Orhan ÜNER
Prof. Dr. Talat SAKALLI
Doç. Dr. M. Saffet SARIKAYA
Doç. Dr. İ. Hakkı GÖKSOY
Yrd. Doç. Dr. Kemal SÖZEN
Yrd. Doç. Dr. Ahmet YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. Talip TÜRCAN

DİZGİ

Ayşe SERİM

KAPAK

S.D.Ü. Basın ve Halkla İlişkiler

BASKI

Ali ÇOLAK

Dergide Yayınlanan Yazıların Sorumluluğu Yazarlarına Aittir
Dergide yayınlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir
© SDÜ İlahiyat Fakültesi Isparta-2001

İSTEME ADRESİ

S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Merkez Kampüsü ISPARTA
Tel: (0.246) 237 10 61 Fax: (0.246) 237 10 58

AVRUPA BİRLİĞİNE GİRİŞ SÜRECİNDE İSLÂM MEZHEPLERİ TARİHİ EĞİTİMİ

Doç Dr. M. Saffet SARIKAYA*

Dünya son yirmi otuz yıldır kısaca “sanayi toplumu”ndan “bilgi toplumu”na geçiş diye ifade edebileceğimiz bir yapılanma sürecindedir. Bu süreçte bilgiyi üreten, verimli kullanan, bilgi ve tecrübelerini pazarlayabilen ve diğerleriyle rekabete girebilen ülkeler siyasî konjonktürde hak ettikleri yeri elde edeceklerdir. Toplumların yaşadığı bu sosyal değişim süreci, belli alanlara kanalize edilen bir değişim değil bilakis toplumun bütününe kapsayan bir içerikte olmalıdır. Diğer bir ifadeyle değişimi sadece sınıî ve teknolojik gelişmelere hamledip sosyal alanları görmezden gelmek veya ihmal etmek mümkün değildir. Ancak “geri kalmış” ve “gelişmekte olan” ülkelerde bu değişim süreci gelişmiş Batı ülkelerindeki seyri takip edemediği için önemli sosyal sıkıntılar yaşanmaktadır. Maalesef Türkiye de, emsallerinin içinde iyi konuma sahip olmasına ve bazı önemli avantajlarının bulunmasına rağmen bu sosyal sıkıntıları yoğunlukla yaşayan ülkelerden birisidir.

Önceleri bir ekonomi topluluğu olarak şekillenen Avrupa Birliği, ilerleyen yıllarda bu birliği daha geniş toplumsal boyutlara taşıyarak siyasî birlikteliğe yönelmiştir. Böylece giderek daha güçlü bir yapıya kavuşup, Birlik dışında kalan ülkelerin cazibe merkezi haline gelmiş ve dışarıda kalan ülkeler kendileri için doğacak fırsatları ve imkanları düşünerek Avrupa Birliğine üye olmak için baş vurmuşlar/vurmaktadırlar. Avrupa Birliği de amaçları doğrultusunda oluşturduğu standartlar ve asgarî şartlar çerçevesinde bu başvuruları değerlendirmekte, aday ülkelerle ilişkilerini düzenlemektedir. Türkiye geçtiğimiz yıllarda adaylığı kabul edilen ülkeler arasına girmeyi başarmış; ülke içinde Avrupa Birliği ile ilişkileri çerçevesinde sosyal ve hukukî bazı yeni düzenlemelere gitmiştir.

* SDÜ İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Eğitim de yeni düzenlemelerin yapıldığı önemli sosyal alanlardan birisidir. Bu amaçla yüksek öğretim, orta öğretim ve ilköğretimde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle geçtiğimiz yıllarda kamuoyunda çokça tartışma konusu yapılan ilköğretimin kesintisiz sekiz yıla çıkartılması Birlikle uyum politikalarının bir sonucudur.¹ Ancak uygulamaya bağlı olarak meslek liseleri, özellikle orta okul kısımlarının bulunmasından dolayı İmam-Hatip Liseleri ciddi şekilde öğrenci kaybetmiştir. Bu düzenlemelere bağlı olarak İmam-Hatip Liselerinin ve ilköğretim okullarının programları revize edilmiştir. Programlar, *MEB Din Öğretimi Genel Md. İHL-Anadolu İHL-Yabancı Dil Ağırlıklı İHL Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Ankara 1999 ve 2517 sayılı Ekim 2000 tarihli *MEB Tebliğler Dergisi*'nde yayımlanarak yürürlüğe girmiş; yeni programa uygun ders kitapları yeniden yazılmış veya yazımı devam etmektedir.

Bu makalede din eğitiminin bir parçası olan İslam Mezhepleri Tarihi dersinin veya konularının yeni müfredat programındaki yeri tartışılacaktır. Bununla birlikte, Türkiye'de 1991 yılında İlahiyat Fakültelerinde bağımsız bir Anabilim Dalı olarak kabul edilen İslam Mezhepleri Tarihi'nin, zaten sınırlı çerçevede düzenlenmiş din eğitimi içinde müstakil ders olarak yer almamasıyla ilgili bir polemige girmeyeceğiz. Burada sadece İslam Mezhepleri Tarihi'nin muhteva ve gayesini dikkate alarak ilk ve orta öğretim müfredatına yansıyan boyutları analiz edeceğimizi ifade etmeliyiz.

Mezhepler, dinin anlaşılması ve algılanmasından, dn farklılaşmadan kaynaklanan, yani, insanların yaşadıkları sosyal çevrenin içinde dinin ana kaynaklarını anlama ve uygulamada ortaya çıkan farklılıkların kurumlaştığı beşerî nitelikli dn gruplardır. İslâm Mezhepleri Tarihi, geçmişte var olan fırkaların ve bugün yaşamakta olan mezhep ve çağdaş İslâmî akımların dini nasıl anladıklarını, kendi kaynaklarına göre, objektif olarak tespit etmeye ve mezheplerin görüşlerinin tarihî, siyasî ve sosyal temellerini ortaya koymaya çalışır. Bu çaba, günümüz Müslümanlarının küreselleşen dünyada dinlerini en iyi şekilde yaşayabilecek bir zihniyet ve dünya görüşü oluşturmalarına, dini en doğru şekilde algılayıp temsil etmelerine, birlik ve beraberlik içinde yaşayabilmelerine katkı sağlayarak, XXI. asrın eşiğinde dünyayı

¹ Avrupa Birliğine üye ülkelerde zorunlu eğitim ortalama 8 ila 12 yıl arasındadır. Örnekler ve geniş bilgi için bkz. *Avrupa Birliği ye lkelerinin Eğitim Sistemleri*, çev. MEB Dış İlişkiler Genel Md. Komisyonu, Ankara, 1996.

kucaklamaya aday yeni nesillere, neticesiz tartışmalardan uzak, karşılıklı hoşgörüyeye dayalı bir yaklaşımla Allah'ın Kitab'ını, Rasul'ünün tebliği ışığında anlamaya ve yaşamaya çalışma ufku sunmayı gaye edinir.

İmam Hatip Liseleriyle ilgili ders dağılım çizelgelerinde Hazırlık sınıfında, toplam 35 saat dersin 25 saatlik kısmı Arapça, Kur'an-ı Kerim, Temel Dinî Bilgiler derslerine ayrılmıştır. IX. sınıfta ortak kültür dersleri 26 saat, alan dersleri 10 saat; Kur'an-ı Kerim, Arapça ve Siyer olarak belirlenmiştir. X. sınıfta ortak kültür dersleri 7 saat, okul türüne ait seçmeli dersler 8 saat, seçmeli dersler 2 saat ve alan dersleri 18 saat; Kur'an-ı Kerim, Arapça, Hadis, Fıkıh, İslam Tarihi, Tefsir, Psikoloji olarak belirlenmiştir. XI. sınıfta ortak kültür dersleri 8 saat, okul türüne ait seçmeli dersler 8 saat, seçmeli dersler 2 saat ve alan dersleri 18 saat; Kur'an-ı Kerim, Arapça, Kelâm, Hitabet ve Meslekî Uygulama, Karşılaştırmalı Dinler Tarihi, Sosyoloji olarak belirlenmiştir. Anadolu İHL ve Yabancı Dil Ağırlıklı İHL'lerde de alan dersleri aynı dağılımla uygulanmaktadır.

Hazırlık sınıfında verilen Temel Dinî Bilgiler dersinin özel amaçları içinde *“İslamiyetin her zaman ve mekânda yeniden anlaşılabilir dinamik bir din olduğunu yorumlar”*; *“Dinin, insanın bireysel ve toplumsal hayatına yön veren diğer alanlarla ilişkisini yorumlar”*; *“İslamiyetin, 'geçmiş'i eleştirel bir yaklaşımla doğru anlayan ve geçmişin birikiminden geleceği belirleme konusunda yararlanan bireyler yetiştirmek istediğini açıklar”*; *“geleneğin din olmadığını yorumlar”*, *“dinin dinamik boyutunu yorumlar”*² gibi sıralanan amaçlar İslam Mezhepleri Tarihi'nin amaçlarıyla örtüşmektedir. Ancak ders üniteleri bu amaçların tahakkukunu hemen tamamen öğretmene vermiş görünmektedir. Zira dersin üniteleri dersin ileriki yıllarda alınacak derslere hazırlık mahiyetinde olduğunu göstermektedir. Bu üniteler, Din Kavramı, Din-Bilim İlişkisi, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed, İslam'ın İman Esasları, İslâmî İbadetler, İslâm ve Ahlâk, Temel İslâm Bilimleri, Din ve Sosyal Değişme şeklinde sıralanmıştır.

XI. sınıfta verilen Kelâm dersi için *“Din insanı 'iyi insan' yapmayı amaçlayan bir araçtır. Din insan içindir. Sorunlarının çözümünde insana yardım eder. Bir dinin evrenselliği, o dinin*

² İHL Meslek Dersleri Öğretim Programları, Ankara 1999, 80.

ilkelerinin koşullara göre yorumlanabilmesi ile mümkündür. Yorumlarla güncelleşmeyen din, sorun çözmek bir yana, kendisi bizzat sorun olur. Bu nedenle din hizmeti verecek olan insanların bu yorum becerisini kazanmaları gerekir. Değişim, ilk önce insanların zihinlerinde gerçekleşmelidir. Düşünmek, yapmaktan daha önemlidir. Çünkü, düşünce eyleme yön verir ve onun bilinçli yapılmasını sağlar” denilerek bir giriş yapılmıştır.³ Dersin genel amaçları içinde “inanç alanındaki farklılaşmanın nedenlerini kavrama”; “dini, dinamik bir süreç olarak yorumlama yeteneği kazanma”; “din görevlisinde olması gereken değerler sistemine uygun davranma alışkanlığı kazanma”; özel amaçları içinde, “inanç alanında farklı mezheplerin ortaya çıkışını yorumlar”; “itikâdî mezhepler ve temel görüşlerini açıklar”⁴ ifadeleri İslam Mezhepleri Tarihi dersinin gayesiyle örtüşür. Kelâm dersinin üniteleri ise, Kelâm bilimine giriş, İtikâdî mezhepler, Varlık ve bilgi sorunu, İman ve İnkâr, Allah'ın Varlığı ve Birliğine İman, Meleklerle İman, Kitaplara İman, Peygamberlere İman, Kaza ve Kadere İman, Ahirete İman, Din ve Vicdan Özgürlüğü şeklinde sıralanarak ünitelerin açılımları yapılmıştır.⁵

İtikâdî Mezhepler ünitesinin açılımı; İtikâdî Mezheplerin ortaya çıkış sebepleri, Belli başlı İtikâdî mezhepler: Havariç, Şia, Mürcie, Mutezile, Ehli Sünnet (Eş'ariye, Maturidiye) şeklinde yapılmıştır.

Buradaki muhtevayı incelediğimizde gerek Temel Dinî Bilgiler, gerekse Kelâm derslerinin genel ve özel amaçlarının öğrencilerin günümüz şartlarına uygun, bir din anlayışıyla yetiştirilmelerinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Ancak ders müfredatları Temel Dinî Bilgiler dersinde bu amaçların tahakkukunu büyük ölçüde, hatta tamamen öğretmenin din anlayışına, dinî zihniyetine bırakacak şekilde tanzim edilmiştir. Halbuki müfredat programındaki “Din Kavramı”, “Din-Bilim İlişkisi” ünitelerinin içeriği amaçlara göre genişletilebileceği gibi “İnanç ve Davranış İlişkisi”, “Dinin Diğer Sosyal Kurumlar İle İlişkisi”, “Dindeki Anlayış Farklılıkları” gibi yeni üniteler ilave edilebilir. Kelâm dersinde ise genel amaçlarda belirlenen hedefler unutulmuş ve bütünüyle klasik bir müfredat programı yapılmıştır. Bu programda İslam Mezhepleri ile

³ İHL Meslek Dersleri Öğretim Programları, 145.

⁴ İHL Meslek Dersleri Öğretim Programları, 145-146

⁵ İHL Meslek Dersleri Öğretim Programları, 147-150.

İlgili ünitenin ikinci ünite olarak yer alması son derece isabetli olmuştur. Ancak ünitenin adı ve muhtevası ile ilgili belirgin hatalar yapılmıştır.

Her şeyden önce “İtikâdî Mezhepler” şeklinde seçilen Ünite başlığı ünite muhtevasına kapsayıcı ve uygun nitelikte değildir. Klasik tasnifte mezhepler, itikâdî, siyasî ve amelî olarak tasnif edilir. Bu başlıkta üçlü ayırım bir şekilde unutulmuş veya ihmal edilmiş; mezhepler, sadece “itikâdî” nitelikte kabul edilmiştir.

Yine Müslümanlar arasında ortaya çıkan mezheplerin siyasî ve itikâdî olarak bir ayırma tabî tutulması ne kadar doğrudur? Her ne kadar klasik tasnif bu şekilde yapılsa bile, günümüzde sosyal hadiselerin tek sebebi olarak ortaya çıkmadığı, dolayısıyla sosyal olguların tek sebebi izahlarının eksik ve yetersiz olacağı sosyologlar tarafından kabul edilmektedir. Kaldı ki ilk dönem Müslümanlar arasında ortaya çıkan mezhep hareketleri dikkatlice takip edilir ve sosyal tarih anlayışı ile olayların arka planları da dikkate alınarak etraflıca tahlil edilirse elde edilecek sonuç şudur: Mezhep olguları, içinde yaşanan toplumun siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel şartlarından bağımsız değildir. Müslümanlar çoğu kere yaşadıkları problemlere çözüm ararken, karşılaştıkları sorunları çözmeye çalışırken kendi haklılıklarını ve meşruiyetlerini ispatlayabilmek, kendilerine toplum içinde taraftar bulmak ve yer edinebilmek için dini, dinî değerleri suiistimal etmişlerdir. Böylece başlangıçta siyasî, sosyal veya ekonomik olan ayrılıkların nedeni zamanla dinî bir muhtevayla takdim edilmiş ve itikâdî bir nitelik kazanmıştır. Bu dinî muhteva, çeşitli sosyal gruplar ve mezhep mensupları tarafından dini kendi anlayışları doğrultusunda yorumlama çabaları olarak şekillenmiş ve çoğu kere gruplar arasında fanatizme varan boyutlarda ayrılma ve çözümler yaşanmıştır.

Burada “itikâdî” nitelemesi yerine “Müslümanlar Arasında Ortaya Çıkan Mezhepler” gibi daha genel bir başlık kullanılması uygun olurdu. Bu başlık altında da özellikle din-mezhep ilişkisi, mezheplerin dinin farklı yorum biçimleri olduğu ve din ile özdeşleştirilemeyeceğine dair daha çarpıcı alt başlıklar kullanılabilirdi.

Öte taraftan ilgili ünite içinde yer alan konuların, bir ünitenin işlenme süresi olan 2-6 ders saatinde, nasıl ele alınacağı merak konusudur. Çünkü ilgili konular oldukça geniş hacme sahiptir ve muhtevasında her İHL öğrencisinin mutlaka bilmesi gereken malumatı içerir.

Bir başka problem de ilgili konuların günümüze nasıl getirileceği hususudur. Esasen bu konu, hem adı geçen mezheplerin günümüzdeki durumları hakkındaki bilgilerle ilgili, hem de günümüzde yaşayan diğer mezheplerle doğrudan ilgilidir. Dahası mezhep nitelmesine uymayan, dinî akım, dinî hareket olarak nitelendirilen yurt içi ve yurt dışında oluşan çağdaş akımlar hakkında ünitelerde hiçbir bilgi yer almamaktadır. Oysa mezuniyetiyle birlikte mevcut kanun ve yönetmelikler çerçevesinde görev alma imkanı olan veya karşılaştıkları cami cemaatinden hemen her zaman ilgili sorulara muhatap olan İHL'lilerin yaşayan mezhep ve dinî akımlar hakkında doğru ve sağlıklı bilgilere şiddetle ihtiyaçları vardır. Mezheplerin nitelikleri, sayısı, yeni mezhep ilaveleri yapılıp yapılamayacağı, siyasî tavırları, mezheplere bağlanmanın hükmü, Türkiye'deki dinî gruplar ve hareketler İHL'lilerin bilmesi gereken konular arasında yer alır. Bu tip sorulara cevap verilebilecek, dünyada ve Türkiye'deki güncel dinî grupları da içine alan bir müstakil ünite veya alt başlıkları konulmalı, ilgili konular öğrencilere doğru biçimde takdim edilmeliydi. Çünkü bunların bilinmesi dinî alandaki problemlerimizin çözümünü büyük ölçüde kolaylaştıracaktır. Yoksa sabit bir perspektifle sadece belli bir noktaya bakıp, etrafta olan biteni yok farz etmek, gençlerimizi neyi niçin öğrendiğini bilmeyen, öğrendiklerini kullanamayan bilgi hamalı haline getirecektir. Bu meselelerin dersin işlenme sürecinde öğretmenin bilgi ve tecrübeleriyle giderilebileceği şeklindeki bir itirazın ise Milli Eğitim anlayışımız ve uygulamalar çerçevesinde ne kadar cılız ve anlamsız olacağı aşikardır. Bu düzenleme biçimiyle ve mevcut muhtevalarıyla Kelâm dersi üniteleri güncel inanç problemlerimizi çözmekten oldukça uzak görünmektedir.

İlk ve orta öğretimdeki din eğitiminin çağdaş standartlara yükseltilmesiyle ilgili ilk uygulama 1982 yılında yapılmıştır. Avrupa'da devlete bağlı okullarda mezhepler üstü dinî değerler ve ahlâk (etik) anlayışı zorunlu olarak öğretilmektedir. İşte bu durum dikkate alınarak 1982 yılından itibaren Türkiye'de de din eğitimi mezhepler üstü bir anlayışla ve "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" adı altında zorunlu hale getirilmiştir.⁶ Esasen Avrupa'da mezhepleri esas alan din eğitimi bağımsız kilise teşkilatları tarafından teşkil edilen eğitim kurumları vasıtasıyla yapılmaktadır. Zira Batı'da mezhep

⁶ Beyza Bilgin, "Mezhepler ve Dinler Arası Eğitim ve İşbirliği", *AÜİFD*, XXXIX, Ankara, 1999, 1-2.

ayrılıkları din ayrılığı gibi değerlendirilmektedir. Dolayısıyla birbirinden bağımsız kiliseler, din eğitiminde çoğu kere birbirinden bağımsız hareket etmekte ve farklı uygulamalar içinde bulunmaktadır. Ancak dünyadaki son gelişmeler bu nevi eğitim tarzının sakıncalarını ortaya çıkarmış ve artık Avrupa Birliği'ne dahil ülkeler ortak bir din eğitimi, mezhepler ve dinler arası eğitim arayışı içine girmişlerdir.⁷

Müslüman toplumunda ortaya çıkan mezhep ayrılıkları, din boyutunda tezahür etmediği için, bizim din eğitimimizde mezhebî nitelikler büyük ölçüde ön plana çıkmaz. Bu İHL programlarında çok açık olarak tezahür etmese bile ilk ve orta öğrenim programlarında zorunlu olarak okutulan “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” derslerinin amaç ve gayelerinde açıkça görülmektedir ve yukarıda belirtildiği gibi çağdaş din eğitim anlayışına uygundur.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programı hazırlanması ile ilgili genel ilkeler içinde “mezheplerin ayrımcılık değil, çağlara ve ortama göre, dinin anlaşılma biçimlerini ortaya koyan bir zenginlik olduğunun vurgulanması”; “mezheplerin dinin anlaşılma biçimleri olarak değerlendirilmesi”; “dinin hükümlerinin çağlara göre yorumlanarak evrenselliğinin fark edilmesi”; “kader kavramının yanlış yorumlanarak sorumluluktan kaçılmayacağına bilinmesi”; “dinî konularda 'akılcı yöntem'in kullanılarak gerçeğin keşfedilmesi ve zihinde oluşabilecek sorulara karşı bireyin kendi sağlıklı yorumunu geliştirebilmesi” gibi ilkeler yer almakta ve programın bu ve benzeri ilkeler doğrultusunda düzenlendiği ifade edilmektedir.⁸ Programın genel amaçları içinde “doğru dinî bilgiler ile batıl ve hurafeleri ayırt edebilmeleri”; “akıl dinî sorumluluğun temel şartı olduğunu tanıyabilmeleri”; “başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşabilmeleri”; “toplum içinde sağlıklı dinî oluşumları ayırt edebilmeleri” yer almaktadır.⁹

İlköğretim IV. sınıftan itibaren başlayan programda IV. Sınıf üniteleri; Din ve Ahlâk Hakkında Neler Biliyorum, Temiz Olmalıyım,

⁷ Beyza Bilgin'in mezkur makalesi bu konuyla ilgili yapılan Kongreler ve bunların sonuçlarıyla ilgili değerlendirmeleri içerir.

⁸ 2517 sayılı MEB Tebliğler Dergisi, 916-917.

⁹ 2517 sayılı MEB Tebliğler Dergisi, 918.

Ben ve Din, Ailem ve Din, Yaratanı ve Yarattıklarını Severim, Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım, Hz. Muhammed'i Tanıyalım; V.sınıf üniteleri; Allah'a İnanıyorum, Dua Ediyorum, İbadet Konusunda Bilgilenelim, Ramazan Ayı ve Oruç, Toplumsal Görevlerimiz ve Din, Peygamberleri Tanıyalım, Hz. Muhammed ve Aile Hayatı; VI. Sınıf üniteleri; Namaz Bir İbadettir, Paylaşalım, Yardımlaşalım: Zekat ve Sadaka, Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz, Kötü Davranışlardan Kaçınalım, Dostluk ve Kardeşlik, Kutsal Kitapları Tanıyalım, Son Peygamber Hz. Muhammed; VII. Sınıf üniteleri; Kur'an'ı Kerim'i Tanıyalım, Din Güzel Ahlaktır, Hac ve Kurban, Melekler ve Diğer Görünmeyen Varlıklar, Ahiret İnanıcı, Ailemiz, Dinleri Tanıyalım, VIII. Sınıf üniteleri; Hz. Muhammed'in Örnek Ahlakı, Kültürümüz ve Din, Din Akıl ve Bilim, Kaza Kader İnanıcı, İnanç Davranış İlişkisi, Dindeki Anlayış Farklılıkları, Dinlerin ve İslam'ın Evrensel Öğütleri şeklinde sıralanmıştır.¹⁰

Burada doğrudan İslam Mezhepleri Tarihi'ni ilgilendiren ünite "Dindeki Anlayış Farklılıkları" başlığını taşımaktadır. Bu ünitenin açılımında ise "Din ve Din Anlayışı Birbirinden Farklıdır, Din Anlayışındaki Farklılıklar Zenginliktir, Din Anlayışındaki Farklılıkların Sebepleri (İnsanın yapısı, siyaset, ortam ve kültür, ekonomi), Din Anlayışındaki Farklılıklara Dayalı Oluşumlar, (mezhepler, tarikatlar, cemaatlar), Dinde Zorlama Yoktur, Laiklik Din ve Vicdan Özgürlüğünün Garantisidir" şeklindedir.¹¹

Gerek Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin genel ve özel amaçları gerekse yukarıda açılımını verdiğimiz ünitenin açılımı İslam Mezhepler Tarihi'nin gaye ve içeriğiyle örtüşmektedir. İlköğretimde beş yıla yayılan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin müfredat programlarında da önceki programlardan farklı olarak dinî kültür, inanç, ibadet, ahlâk ekseninde ve öğrencilerin yaşadıkları hayatta ilişkilendirilerek nispeten fenomenolojik bir boyutta verilmiştir. Böylece öğrenciye dinin belli bir konusu üzerine yoğunlaşarak dersleri işlemek yerine, öğrencilerin gelişme yaşı dikkate alınarak daha dengeli bir program hazırlanmıştır.

İslam Mezhepleri Tarihi ile doğrudan ilgili olarak ifade ettiğimiz ünitenin alt başlıklarını teşkil eden konular, yukarıda ifade

¹⁰ 2517 sayılı MEB Tebliğler Dergisi, 920, 934, 949, 960, 970.

¹¹ 2517 sayılı MEB Tebliğler Dergisi, 972.

ettiğimiz mezhepler üstü din anlayışını kesin bir şekilde yansıtmaktadır. Ayrıca aynı ünite Örnek İşleniş¹² olarak *Tebliğler Dergisinde* de yer almakta, burada konunun ele alınış ve işleniş tarzı bu anlayışı çok daha belirgin hale getirmektedir. Esasen bu anlayışı programın bütünlüğü içinde de görmek mümkündür. Bununla birlikte ünite sınırları içinde yer alan mezhep, tarikat ve cemaat gruplaşmalar hakkında detay bilgiye girilmemiş; muhtemelen ilgili konular ilköğretim öğrencileri için ağır olacağı düşünülerek sonraki yıllara bırakılmıştır. Ancak şu anda uygulanan Liselerdeki Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi programlarında böyle bir konuyla ilgili en küçük bir bilgi dahi yoktur. Mevcut Lise din eğitimi programlarına sıradan bir bakış bile onların ciddi bir revizyona tâbi tutulması gerektiğini göstermektedir. Ancak burada sadece yeni düzenlemeleri konu aldığımız için bu programlar hakkında değerlendirmelere girmiyoruz.

İlköğretim programlarının başarıya ulaşması büyük ölçüde öğretmenin meslekî yeterliliği ile doğru orantılıdır. Zira programın uygulanması, öğretmenin din alanındaki yeterliliği kadar dinî anlayış ve zihniyet biçimiyle de alâkalıdır. Burada iki problem karşımıza çıkar: İlki, müfredata hakim olan din anlayışı ve zihniyet biçiminin öğrencilerden önce, öğretmenler ve hatta toplum tarafından benimsenip benimsenmemesi meselesidir. Her şeyden önce geleneksel din anlayışımızı ve zihniyetimizi toplum olarak yeniden inşa etmemiz ve güncelleştirmemiz gerekmektedir.¹³ Bunu yaparken din alanının iyi belirlenmesi, Kur'an'ı akıl süzgecinde doğru anlayıp yorumlayan, gerçek hayatla örtüşen, taklitçilikten uzak, sorgulayıcı, bilgiye dayalı, sosyolojik faktörleri dikkate alan, aktif ve dinamik bir din anlayışına ve zihniyetine sahip olmalı ve bunu yeni nesillere öğretebilmeliyiz. Bu anlayışın yerleşmesi için sadece ilahiyatçıları sorumlu görmek yerine eğitimin bütünlüğünden hareketle ilgili bütün kesimlerin sorumluluğu üstlenerek topyekûn çaba sarf etmeleri gerekmektedir. Devlet özellikle, Milli Eğitim Bakanlığını ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın koordinasyonu ile bu anlayışı hakim kılacak politikalar üretmeli, geliştirmeli ve takip etmeli; medya güncel dinî içerikli tartışma programlarını problemler konusunda halkı bilgilendirmek ve çözüm üretmek için yapmalı; öğretmenlerimiz her türlü taassuptan ve grup

¹² 2517 sayılı MEB Tebliğler Dergisi, 975-978.

¹³ Bu konuda Türkiye'nin panoraması görmek için bk. Hasan Onat, "Türkiye'de Din Anlayışı", *Türk Ocakları Yıllığı 1996*, Ankara, 186-228.

bağlılığından uzak, doğru bilgiyi yerinde ve zamanında öğrenciye sunabilmelidir.

Diğer problem ise, yeni başlatılan uygulama ile sekiz yıla çıkartılan ilköğretim okullarımızda yeter sayıda ders öğretmeninin bulunmayışıdır. Yeni programa uygun öğretmenler için İlahiyat Fakültelerinde gerekli düzenleme ve program değişiklikleri 1998-1999 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulmuş,¹⁴ ancak 2001-2002 öğretim yılında mezun verecektir. Bunların istihdam süreçlerinde öğretmen ihtiyacının giderileceği zaman dilimi ise belirsizdir. Öte yandan eski İlahiyat programlarından mezun olan öğrencilerin "Pedagoji Formasyon Belgesi"ne sahip olmalarına rağmen çeşitli gerekçeler ile bu okullara atamaları yapılmamıştır. Mevcut öğretmen ihtiyacı öğrenci sayısı azalan İHL meslek dersleri öğretmenleri vasıtasıyla giderilmeye çalışılmakta ve çoğu kere de sınıf öğretmenleri derslere girmektedir. Bu durum, programın başarısını ciddi şekilde zaafa uğratacaktır. Bu nedenle, şu anda mezun olup göreve başlamayan İlahiyat Fakültesi mezunları istihdam edilebileceği gibi, açılacak hizmet içi eğitim kurslarıyla İlahiyat Fakültelerinden daha önce mezun olan öğretmenlerin ve sınıf öğretmenlerinin bilgi ve tecrübeleri artırılıp derse daha hazır hale getirilmeleri temin edilebilir.

Sonuç olarak Avrupa Birliğine giriş aşamasında din eğitimimizle ilgili yapılan bu yeni düzenlemeler İmam-Hatip Liseleri için eksik ve başarısız, ilköğretim programları için ise yeterli görünmekle birlikte, nitelikli öğretmenlerin azlığına ve eksikliğine bağlı olarak, büyük ölçüde beklenen verim ve neticenin alınmasından uzak görünmektedir.

¹⁴ Mezkur programlar hakkında bk. M. Said Yazıcıoğlu, "Cumhuriyetin 75.Yılında Din Öğretiminde Yeni Hedefler", *İslam Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi*, Ankara 2001, 345 vd.